

Els beneficis industrials durant la Primera Guerra Mundial: el cas de la indústria llanera de Sabadell

per Esteve Deu i Baigual

Sabadell i la indústria llanera

La ciutat de Sabadell tenia una gran tradició industrial. Al llarg del segle XIX, gràcies a un ràpid procés d'industrialització, va esdevenir una de les primeres localitats catalanes quant al nombre d'habitants i al potencial productiu industrial.

El municipi tenia l'any 1910 29.300 habitants, i després d'una dècada d'expansió econòmica va arribar a 37.529.¹

Dues terceres parts de la població activa treballaven en la indústria i dues terceres parts, també, de les quotes de la contribució industrial i de comerç les satisfien empreses d'aquell sector productiu.²

Dins de l'activitat industrial, les empreses dedicades a les manufactures tèxtils ocupaven el primer lloc, sobretot les del sector llaner, i quedaven molt en segon terme les empreses metallúrgiques, dedicades de manera prioritària a la construcció de maquinària tèxtil. I així es reflecteix en aquest quadre, que fa referència al pes relatiu de la indústria en el total de les contribucions d'indústria i comerç i del sector llaner en particular.

% de quotes pagades en concepte de contribució industrial i de comerç sobre el total.³

	<i>per empreses industrials</i>	<i>per empreses del sector llaner</i>
1910	65,03	39,39
1915	69,57	41,86
1920	65,99	45,35

Al mateix temps, hem de dir que a Sabadell i Terrassa es concentrava la major part de l'aparell productiu de tota la indústria llanera espanyola.

Així, doncs, Sabadell era una localitat que vivia a l'entorn de la indústria

1. AJUNTAMENT DE SABADELL, *Cens de població* (1910 i 1920).

2. *Ibid.*

3. AJUNTAMENT DE SABADELL, *Matrícula industrial* (1910-1920).

llanera, de la qual era, allora, un dels primers centres productors d'Espanya, amb més d'una tercera part de la infraestructura productiva.

La indústria sabadellenca de la llana es caracteritzava per la dispersió en un nombre considerable de petites i mitjanes empreses que es dedicaven a una o dues fases del procés de producció, i eren poquíssimes les que duïen a terme el procés complet d'elaboració del producte final.⁴

La majoria de les empreses eren de caràcter familiar, individuals o societats limitades, en les quals els mateixos empresaris i alguns familiars feien funcions directives, tècniques i comercials.

Quasi totes eren de capital sabadellenc, si n'exceptuem un petit nombre amb capital forani, barceloní i, fins i tot, estranger, que formaven part del grup d'empreses més grans, però que no superaven els 200 telers en la branca de teixits ni les 20.000 pues en la branca de filats.

Aquests fabricants comptaven amb l'auxili d'una activitat diguem-ne domèstica, constituïda, fonamentalment, per «drapaires» de telers i ordidors, és a dir, propietaris d'una o de dues màquines, i cosidores, esborradores o escutiadores de peces a domicili, que treballaven a preu fet per a altres empreses. La seva missió era, essencialment, fer de reguladors de la producció al llarg de l'any, molt mal repartida en funció de les perspectives d'un mercat molt oscil·lant i d'un treball per a dues temporades amb períodes intermedis de baixa.

Fins ben entrat el segle xx la majoria d'empresaris i drapaires tenien la maquinària instal·lada als edificis dels antics vapors del segle XIX i en uns pocs que es van construir en els primers anys del xx, ja fos en qualitat de propietaris o llogaters; aquests últims pagaven un arrendament tant del local com de la força motriu contractada. A partir de la segona dècada del segle xx es va començar a introduir l'ús de l'energia elèctrica, que va provocar una més gran dispersió dels edificis industrials, amb l'aparició de tallers de dimensions més petites. Dels vapors, que depenien en bona part de les importacions de carbó britànic, es passava a emprar la nova energia, a mesura que s'anaven edificant a Sabadell les primeres substacions transformadores d'energia elèctrica, sobretot durant els anys de la Primera Guerra Mundial, quan el preu del carbó es va incrementar espectacularment, i a començament dels anys vint.

A les fàbriques tèxtils llaneres predominava, en termes globals, la mà

4. Mitjana de maquinària per empresa.

any	telers	pues de filar
1910	9,4	1.385
1915	13,1	1.334,7
1920	13,2	1.632,9

Classificació de les empreses segons el nombre de fases del procés de producció que realitzen (en %)

any	una	dues	tres o més
1910	88,1	10,1	1,8
1915	81	17,3	1,7
1920	83	15,2	1,8

Dades extretes d'AJUNTAMENT DE SABADELL, *Matrícula industrial* (1910-1920).

d'obra femenina, encara que molt desigualment repartida en funció de diferents branques de la producció: era majoritària a les filatures i quasi inexistent a les fàbriques d'aprestos, acabats i tints.⁵

Es treballava amb una maquinària força antiga i endarrerida tècnicament, a causa de la lenta amortització del seu cost i la manca de capitals per invertir en transformacions ràpides. Pràcticament fins als anys vint es va produir amb màquines adquirides, la majoria, els anys vuitanta del segle XIX. Les reconversions de maquinària només es van dur a terme, i encara parcialment, després de conjuntures extraordinàriament favorables que permetessin una més ràpida i important acumulació de capital, força difícil a les etapes considerades normals.

És evident que moltes empreses tenien dificultats per a l'acumulació de capital, en funció de les característiques de l'aparell productiu i de les limitacions del mercat on anava destinada la major part de la producció i de la necessitat de destinar una part important del capital disponible al finançament de les vendes a crèdit.

Es produïa fonamentalment per a un mercat interior amb poc poder adquisitiu i amb ingressos irregulars. S'oferia una gamma molt variada de productes, tant per a la temporada d'estiu com d'hivern, i l'activitat productiva es repartia als tallers de manera molt irregular al llarg de l'any, amb períodes d'atur total o parcial de maquinària.

Hem de dir que molts petits empresaris començaven a elaborar els seus productes en funció de comandes prèvies.

Els empresaris sabadellencs, a més a més, havien de sostenir en aquest mercat interior una dura competència amb productes estrangers i era molt difícil exportar alguns excedents.

Aquesta situació va fer inclinar l'empresariat local cap a una reivindicació constant de proteccionisme aranzelari d'aquell mercat interior i de mesures governamentals per al foment de les exportacions, limitades fonamentalment per la manca d'un suport financer adient per permetre arribar als mercats exteriors amb unes condicions de venda semblants a les que oferien els empresaris de les principals potències industrials europees.

Cal dir també que aquest empresariat va intentar mantenir una política de relacions laborals harmòniques amb la classe treballadora mitjançant unes actituds paternalistes, insuficients en molts moments, per evitar la conflictivitat laboral, sobretot quan la sobreexplotació dels treballadors es feia més evident.

Però, malgrat totes aquestes limitacions exposades, la indústria llanera sabadellenca va experimentar en el primer terç del segle XX un important creixement,

5. Classificació dels obrers per sexes i branques de la producció (en %)

secció	1914		1920	
	homes	dones	homes	dones
filats	43,7	56,3	40,8	59,2
teixits	34,4	65,6	33,1	66,9
llanes regenerades	55,4	44,6	65,8	34,2
acabats i tints	94,4	5,6	94	6

Dades extretes de CÁMARA OFICIAL DE COMERCIO E INDUSTRIA DE SABADELL, *Memoria correspondiente al año 1927* (Sabadell 1928).

que va tenir lloc, principalment, entre el 1910 i el 1920, aprofitant, en els primers anys, unes millors perspectives en el mercat interior, i, a partir de l'any 1914, unes extraordinàries possibilitats exportadores derivades de la Primera Guerra Mundial.

La indústria llanera sabadellenca en la conjuntura 1910-13

La indústria llanera sabadellenca havia patit una forta crisi a començament del segle xx, en el context d'una situació depressiva general de l'economia espanyola, crisi que es va anar superant molt lentament.

Es pot dir que fins a l'any 1910 no hi va haver uns senyals clars de creixement en la indústria sabadellenca que posessin de manifest la superació d'aquell llarg període d'estacament que havia caracteritzat la primera dècada d'aquest segle.

L'any 1910, a Sabadell, la indústria llanera tenia 1.202 telers mecànics i 84.490 pues de filar, a més a més de la maquinària auxiliar necessària, i donava feina a uns 5.000 treballadors.⁶

Entre el 1910 i el 1913 es dona una situació clarament favorable per a aquest sector industrial a Sabadell, que es pot demostrar amb diferents indicadors. Al llarg d'aquest trienni, per exemple, augmenta un 10 % la maquinària instal·lada, un 24 % el nombre d'obrers ocupats i un 37 % la producció de filats; unes dades que posen de manifest no solament el creixement de l'aparell productiu, sinó també la intensificació del seu ús.⁷

Aquest increment de l'activitat productiva es pot explicar per diferents factors. En primer lloc, hem de fer referència a una millora en el comerç exterior: augmenten les exportacions de filats, que arriben a superar per primera vegada en aquest segle les importacions, i s'incrementen les exportacions de teixits, cosa que fa reduir la diferència en relació amb les importacions, encara superiors, comparativament amb els anys anteriors.⁸ En segon lloc, hem de fer constar que es produeix una millora en les possibilitats de vendes en el mercat interior en augmentar el poder adquisitiu dels compradors potencials en una proporció superior a anys anteriors; un increment de la demanda que permet

6. Esteve DEU BAIGUAL, *La indústria llanera a Sabadell en el primer quart del segle XX*, tesi doctoral inèdita (UAB 1986), cap. 3, ps. 38, 45 i 64.

7. *Ibid.*, ps. 3-53, 3-64 i 6-38.

8. Importacions i exportacions de filats de llana a Espanya (en quilos).

<i>any</i>	<i>importacions</i>	<i>exportacions</i>
1910	45.681	39.275
1911	37.595	44.708
1912	27.094	42.841
1913	23.814	48.672

Exportacions espanyoles de teixits de llana (en quilos)

1910: 221.249; 1911: 279.571; 1912: 284.327; 1913: 312.992.

Dades extretes de DIRECCIÓN GENERAL DE ADUANAS, *Estadística del Comercio Exterior de España. Importaciones. Exportaciones (1910-1913)*.

augmentar els preus de venda dels productes acabats per damunt d'uns costos productius que tendeixen cap a una lleugera davallada. És, per tant, una situació en la qual se sumen una perspectiva d'augment de les vendes i un increment dels marges de benefici.

Aquesta conjuntura favorable es reflecteix també en diferents comentaris apareguts en publicacions locals de l'època, com en aquests dos, extrets del butlletí de la Cambra Oficial de Comerç i Indústria de Sabadell: «*En fábricas y talleres se trabaja con actividad inusitada, y los almacenes, antes rebosantes, se han vaciado, llegando a escasear las existencias para servir rápidamente los pedidos*». «*Todo revela que la industria y el comercio han tenido en el ejercicio que nos ocupa un constante y paulatino progreso*.»⁹

El consegüent augment dels guanys d'algunes empreses es va traduir en un augment i una millora de l'aparell productiu i, en una petita part, va permetre fer algunes concessions a reivindicacions obreres que es plantejaven sense èxit des de feia temps. Així, en aquests anys, hi ha un augment de la maquinària instal·lada, s'installeu motors per a l'aprofitament d'energia elèctrica en algunes empreses, es comença a treballar en torns de nit de manera regular en algunes fàbriques; i, d'altra banda, es revisen les remuneracions salarials, pràcticament no modificades des de feia deu anys, s'estableix la setmana anglesa amb l'acabament del treball el dissabte al migdia i es concedeix una reducció de l'horari laboral, primer a 62 i després a 60 hores setmanals.

En aquest marc de reactivació de l'activitat productiva de la indústria llanera sabadellenca, que començava, però, a mostrar uns senyals de desacceleració ja a començament del 1914, hi va haver l'impacte de la Primera Guerra Mundial, un factor positiu a curt terme, que va incidir sobre la indústria sabadellenca en fase d'expansió i molt més ben preparada que uns anys abans per aprofitar una situació comercialment immillorable.

L'impacte de la Primera Guerra Mundial

La guerra va provocar canvis importants en les característiques de la indústria llanera sabadellenca, entre els quals hem de destacar, principalment, un increment de la producció, una activitat productiva repartida més regularment al llarg de l'any i un important canvi d'orientació en els mercats consumidors.

Efectivament, la indústria llanera sabadellenca, que depenia quasi exclusivament del consum espanyol, va passar a exportar un percentatge molt elevat de la seva producció. Les comandes de gèneres per als exèrcits dels països belligerants, primer, i d'altres articles per a aquells i els seus clients, molt especialment a Sud-amèrica, foren un factor decisiu en el trastocament de les vendes de les manufactures tèxtils llaneres.

Les vendes de teixits a l'estranger, que ben just havien superat els 300.000 quilos l'any 1913, entre el 1915 i el 1919 cada any van superar els 6 milions de quilos, amb uns màxims de 12,2 i 9,5 milions els anys 1915 i 1916, respec-

9. «Boletín de la Cámara Oficial de Comercio e Industria de Sabadell», núm. 28 (abril de 1912), p. 3, i núm. 33 (setembre de 1912), p. 1.

tivament. Les exportacions de filats van superar el milió de quilos en els anys de la guerra i, en canvi, no van arribar als 50.000 quilos l'any 1913.

*Exportacions de filats i teixits de llana per totes les duanes espanyoles (en milers de quilos)*¹⁰

	filats	teixits
1913	48,6	312,9
1914	122,8	2.627,7
1915	1.103,4	12.248,8
1916	1.093,2	9.551,8
1917	1.495,5	6.867,5
1918	1.053,6	6.195,6
1919	1.911,3	6.324,8

La guerra, lògicament, va permetre un augment de la producció de filats i teixits, però amb una proporció menys espectacular del que podia fer suposar l'increment de les exportacions. A Sabadell, l'augment de la producció de teixits de llana entre els períodes 1910-13 i 1914-19, en mitjanes anuals, es pot estimar en un 25,8 %.¹¹

És evident, doncs, que una part important de l'increment de les exportacions provenia de l'augment de la producció; però és cert també que una altra part important va sortir de la disminució de les vendes en el mercat interior, fortament commogut per una inflació dels preus que reduïa considerablement el poder adquisitiu dels consumidors. En els primers anys de la guerra moltes empreses sabadellenques no donaven abast per cobrir l'allau de comandes fetes per comerciants estrangers i es van veure obligades a abandonar circumstancialment els seus clients habituals repartits per totes les regions espanyoles. La Cambra de Comerç de Sabadell, per exemple, va estimar que en aquests anys les exportacions representaven més d'un 40 % del total de les vendes, quan mai no havien arribat a una desena part ni de bon tros.¹²

D'altra banda, hem de dir també que en aquests anys es va poder mantenir una producció molt més regular al llarg de l'any sense els habituals períodes de disminució de l'activitat entre temporades.

Però, quan parlem dels anys de la guerra, hem de fer una clara distinció entre dues etapes. Fins a l'any 1916 i una part del 1917 el volum d'exportacions de teixits fou superior als anys següents. En els primers anys la producció de mantes i gèneres per a uniformes militars va tenir un paper essencial. A tall d'exemple, podem dir que l'any 1916 dues terceres parts dels teixits exportats eren mantes.¹³ A partir del 1917 els gèneres militars van passar a ocupar un lloc secundari en el conjunt de les exportacions llaneres.

10. DIRECCIÓN GENERAL DE ADUANAS, *Estadística del Comercio exterior de España. Exportaciones* (Madrid 1913-19).

11. Esteve DEU BAIGUAL, *op. cit.*, cap. 6, p. 39.

12. «Boletín de la Cámara Oficial de Comercio e Industria de Sabadell», núm. 138 (gener de 1923), p. 4.

13. DIRECCIÓN GENERAL DE ADUANAS, *op. cit.* (Madrid 1916).

També en aquells primers anys hi va haver una necessitat de servir amb urgència les comandes per a l'equipament dels exèrcits que obligaren a posar en funcionament tot l'aparell productiu i d'una manera intensiva. Posteriorment la producció va entrar en una fase de més normalitat, si bé amb una feina més regular al llarg de l'any, com ja hem dit. Cal fer esment també del fet que la guerra va representar en moltes empreses la reducció de la gamma de productes fabricats, perquè va ser substituïda per una producció en sèrie de mantes i gèneres militars.

La majoria de les exportacions dels primers anys anaren cap a França i també cap a Itàlia; després van anar també cap a altres països de l'est d'Europa i diversos estats sud-americans, Argentina en el primer lloc.

No obstant això, la guerra va comportar algunes dificultats. En els primers moments es va produir una situació de pànic amb el tancament de crèdits i les dificultats de proveïment de primeres matèries importades.

Però, superats els primers moments de desconcert, no van desaparèixer del tot les dificultats. Cada vegada fou més difícil la importació de llanes de qualitat, de primeres matèries per a les indústries d'acabats i tints i de carbó, per posar alguns exemples.

Aquesta dificultat va provocar una contínua elevació d'alguns costos productius que no sempre es va poder fer repercutir d'una manera íntegra sobre el preu final dels productes acabats. D'altra banda, es va generar un procés d'acaparament de productes i especulació de preus que, a partir del 1918, va fer disparar alguns costos d'una manera espectacular.

L'existència d'aquestes dues etapes dins el període 1914-19 es va deixar sentir també en l'evolució dels beneficis industrials durant la guerra, com podem veure més endavant.

Evolució dels costos i els preus en la producció de teixits de llana (1911-22)

En relació amb els costos productius, ens hem basat en els components variables (impostos, energia, salari-hora, fil i acabats) que constitueixen entre el 94 i el 95 % dels costos productius totals.

Precisant una mica més, hem escollit els components següents:

Les quotes totals de la contribució industrial i de comerç.

El preu ponderat del carbó Cardiff, el fluid elèctric i el gas.

La mitjana de salaris-hora de sis tipus de treballadors de la secció de teixits: ordidores, canoneres, teixidors, esborradores, escutiadores i cosidores de peces.

La mitjana del preu del fil d'estam dels tipus 1/29 i 2/52.

La mitjana de les tarifes d'acabar i aprestar les peces.

Aquests diversos costos s'han analitzat en la seva evolució particular i en els percentatges que representen en el conjunt dels costos.

En relació amb el preu dels teixits, ens hem fixat en la mitjana dels preus de venda de dos tipus de teixits, en les modalitats d'estiu i d'hivern.

Tant en els costos com en els preus dels teixits ens hem basat en docu-

mentació provinent d'arxius de diferents empreses, tant de les que es dediquen a teixir com de les proveïdores dels fabricants de teixits.

El recull d'aquest material d'arxius de fàbrica ha permès elaborar uns índexs de l'evolució dels costos i dels preus dels teixits i relacionar els uns i els altres amb l'evolució dels marges de guanys empresarials entre el 1911 i el 1922, període que comprèn l'inici d'una etapa de reactivació econòmica, l'impacte de la guerra europea i la crisi puntual de començament dels anys vint.

a) *Evolució dels costos productius.* Amb les dades obtingudes a partir de la documentació dels arxius d'empresa, que abans hem indicat, s'ha elaborat una sèrie, amb números índex, dels diferents costos productius, que figura a continuació.

*Evolució dels diferents costos productius en números índex 100 = 1911*¹⁴

any	impostos	energia	salari-hora	fil	acabats
1911	100	100	100	100	100
1912	100	109,3	101,2	97,7	105,2
1913	100	110,8	112,9	98,6	105,2
1914	100	118,5	114,5	100,4	105,2
1915	116,2	130,7	117,9	122,7	105,2
1916	116,2	183,9	126,6	150,7	115,7
1917	116,2	214,9	137,5	183,1	131,5
1918	116,2	311,3	156,2	249,2	157,9
1919	116,2	298,1	240,4	280,1	263,2
1920	116,2	293,6	298,3	279	263,2
1921	174,8	240,4	298,3	204,7	263,2
1922	174,8	197,2	298,3	204,7	263,2

En aquest quadre podem observar que hi ha unes diferències força significatives en l'evolució dels diversos costos productius.

En primer lloc, podem comprovar que, entre el 1911 i el 1914, els impostos, els preus del fil i les tarifes d'acabar resten invariables o augmenten molt poc, mentre que els costos energètics i els salarials tenen uns increments més elevats.

En segon lloc, veiem que a partir del 1915 comença un període d'elevació de tots els costos, encara que en percentatges molt diferents. Els impostos augmenten l'any 1915 un 16,2 % i es mantenen invariables fins a l'any 1920. Els costos energètics i els del fil inicien una accelerada escalada de preus des de l'any 1915 i el cost de l'energia arriba a un índex màxim de 311,3 l'any 1918, i el fil a un índex màxim de 280,1 l'any 1919, en relació amb l'any 1911. Els salaris i les tarifes d'acabar augmenten de manera més moderada fins a l'any 1918, arribant, respectivament, a uns índexs 156,2 i 157,9 i experimenten uns increments més importants l'any 1919; aquesta elevació coincideix amb el començament de la davallada dels preus del fil i de l'energia.

En tercer lloc, observem que a partir del 1921 hi ha un important augment

14. Esteve DEU BAIGUAL, *op. cit.*, cap. 4, ps. 123-124.

dels impostos, es consoliden els increments dels salaris i de les tarifes d'acabar i continua el descens dels preus de l'energia i del fil.

Així doncs, podem arribar a la conclusió que l'evolució dels diferents costos productius es produeix amb ritmes i sentits diferents. Deixant de banda els impostos, comprovem que el gran increment dels preus de l'energia i del fil coincideix amb un augment més moderat dels costos salarials i de les tarifes d'acabar, mentre que aquests dos costos augmenten de manera més accelerada quan comença un procés cap a la baixa dels altres dos.

Aquesta disparitat, com és lògic, es tradueix en les variacions que experimenta el pes relatiu dels diferents costos en relació amb el cost global, tal com es pot comprovar en el quadre següent.

*Pes relatiu dels diferents costos, en %, que representen al voltant del 94,5 % del cost global*¹⁵

<i>any</i>	<i>impostos</i>	<i>energia</i>	<i>salaria-hora</i>	<i>fil</i>	<i>acabats</i>
1911	0,50	3,81	21,90	49,40	18,83
1912	0,49	4,14	22,06	48,03	19,71
1913	0,48	4,06	23,83	46,97	19,10
1914	0,47	4,28	23,81	47,07	18,81
1915	0,49	4,20	21,81	51,20	16,74
1916	0,41	5,03	19,90	53,44	15,65
1917	0,35	5,02	18,45	55,44	15,18
1918	0,27	5,62	16,20	58,27	14,08
1919	0,21	4,25	19,69	51,75	18,55
1920	0,20	3,99	23,23	49,31	17,70
1921	0,36	3,83	27,29	42,25	20,71
1922	0,37	3,16	27,49	42,56	20,86

Veiem, d'entrada, que en el capítol dels costos el percentatge més elevat és representat pel fil i queden en un segon lloc força distant els costos salarials i els dels acabats de peces; en darrer terme, i amb uns percentatges molt més petits, trobem els costos energètics i els impostos. Però el pes relatiu d'aquests diferents costos variarà considerablement al llarg d'aquest període.

Si partim de l'any 1913, veiem que el pes relatiu dels impostos, els salaris i les tarifes d'acabar tendeixen cap a la baixa i passen de representar, respectivament, un 0,48 %, un 23,83 % i un 19,10 % a significar un mínim del 0,20 % l'any 1920, un mínim del 16,20 % l'any 1918 i un mínim del 14,08 % també l'any 1918, respectivament. Aquesta disminució s'oposa a l'increment dels altres dos costos; entre el 1913 i el 1918 els costos energètics passen d'un percentatge 4,06 a 5,62, i els preus del fil, del 46,97 % al 58,27 %.

Des dels anys 1919 o 1920 s'inverteixen les tendències entre aquests dos blocs de costos i tendeixen a apropar-se als que representaven entre el 1911 i el 1913, encara que hem de destacar, al final del període, el percentatge més elevat dels costos salarials i el pes relativament inferior del preu del fil.

Així doncs, podem arribar a la conclusió que, en una etapa d'increment

15. *Ibid.*, p. 4.118.

dels costos, els fabricants de teixits intenten moderar els augments globals dels costos, almenys fins a l'any 1918, amb la limitació dels augments salarials i de les tarifes de la indústria auxiliar, dos costos de més fàcil control per part d'aquells fabricants que no pas els costos energètics o els preus de la llana, dels quals no tenien un control directe.

De tota manera, tant les organitzacions obreres com els empresaris de l'anomenat Ram de l'Aigua van protagonitzar nombrosos enfrontaments amb l'Associació de Fabricants de Teixits de Llana. L'any 1919, amb un augment de la conflictivitat laboral, els nombrosos enfrontaments entre diverses associacions patronals i amb l'inici de la disminució d'altres costos, els salaris i les tarifes d'acabar augmenten d'una manera espectacular.

És evident que la guerra europea va provocar un important augment dels preus de les primeres matèries, que va afectar de manera decisiva l'increment dels costos globals. Primer foren els productes importats els que van experimentar uns augments més espectaculars. Per exemple, el carbó Cardiff va augmentar de preu en un 603 % entre el 1913 i el 1918, les llanes importades un 204 % entre el 1914 i el 1919, i les matèries colorants i altres productes químics per a les indústries d'acabats i tints una mitjana del 312 % entre el 1914 i el 1920. Aquests preus dels productes importats van incidir també en els preus de la producció interior: entre el 1913 i el 1918, per exemple, el carbó asturià i les llanes espanyoles van augmentar de preu en un 462 % i 237 %, respectivament.¹⁶

L'augment espectacular d'alguns costos, com l'energia i les llanes, va portar a l'ús cada vegada més gran d'altres fonts d'energia per substituir el carbó —l'electricitat i el gas—, amb increments de preus menors, concretament un 26,3 i un 44 %, respectivament, entre el 1913 i el 1918; i també a l'ús de llanes regenerades i de borres, en les mescles per a la fabricació de mantes, amb uns increments de preus molt inferiors als de les llanes.¹⁷

Eren iniciatives que calia sumar a les ja indicades de moderació en els augments salarials i en les operacions complementàries de les indústries auxiliars, que no van arribar al 50 % entre el 1913 i el 1918.

Però hem de dir també que aquestes iniciatives entren en contradicció amb l'existència d'un fort corrent d'acaparament de carbó, primeres matèries i altres productes per part dels fabricants que disposaven de més capacitat de compra, que, si bé permetia estalviar costos a nivell particular, contribuïa també a fomentar una inflació general dels preus; hem d'afegir a això les actituds especuladores dels comerciants majoristes, que, amb l'acaparament i la retenció de productes, tot esperant el constant increment dels preus, van contribuir de manera decidida a fer augmentar els costos més enllà del que es podia preveure.

Així doncs, podem arribar a la conclusió que el corrent alcista dels costos productius és una conseqüència de la situació inflacionista general ocasionada per la guerra europea. L'augment dels preus de les primeres matèries incideix de manera directa sobre els costos productius, l'encariment dels preus dels articles de primera necessitat força l'increment dels salaris i, per tant, de manera indirecta incideix també sobre l'augment dels costos.

16. *Ibid.*, cap. 4, ps. 38, 43, 48, 56 i 64.

17. *Ibid.*, cap. 4, ps. 41 i 60.

A nivell interior, la inflació dels preus no és res més que la conseqüència de les dificultats importadores, l'increment de les exportacions i un fort corrent especulatiu, entre d'altres factors.

b) *Evolució dels preus dels teixits de llana en relació amb la dels costos productius globals.* Un cop analitzada l'evolució dels diferents costos productius per separat, hem fet una ponderació de l'evolució del cost global tenint en compte el pes relatiu de cadascun dels costos i les variacions que experimenten al llarg del període estudiat. Aquestes dades les hem col·locat al costat de les dels preus dels teixits de llana.

La comparació de les dues sèries de dades ens permet fer una primera hipòtesi sobre l'evolució dels possibles marges de guanys empresarials, que després haurem de confrontar amb els beneficis reals d'algunes empreses.

*Evolució dels costos globals ponderats en la producció de teixits de llana i dels preus d'aquests. En números índex 100 = 1911*¹⁸

any	costos	preus
1911	100	100
1912	100,4	111,5
1913	103,4	133,1
1914	105,1	133,7
1915	118,7	142,4
1916	140,1	158,1
1917	164,6	165,6
1918	213,9	183,1
1919	268,4	255,7
1920	280	258,7
1921	236,7	319,7
1922	235,5	215,1

En aquest quadre i en el gràfic corresponent de la pàgina següent podem comprovar, en primer lloc, que tant els preus dels teixits com els costos productius inicien un procés a l'alça ja des de l'any 1911, que es manté fins al 1920 en els costos i fins al 1921 en el preu dels teixits, i que comença una davallada a partir de l'any següent en tots dos casos.

Podem veure també que fins a l'any 1917 l'evolució de l'índex del preu dels teixits va per damunt del dels costos productius i que des de l'any 1918 els costos tenen un increment més accelerat que els preus dels teixits. L'any 1921 es produeix una reducció dels costos productius, mentre que els preus dels teixits mantenen una tendència alcista per l'efecte dels elevadíssims costos de l'any anterior; però des de l'any 1922 els preus dels teixits experimenten una caiguda espectacular.

Així doncs, podem adonar-nos que ja abans de l'any 1914 hi havia hagut una etapa amb possibilitats d'importants beneficis industrials per un distanciació

18. *Ibid.*, cap. 4, p. 130.

ment entre l'evolució dels costos productius i la dels preus dels teixits en favor d'aquests últims i que aquesta situació positiva va continuar durant el període comprès entre el 1914 i el 1917, coincidint amb un increment de la producció i de les vendes.

Però a partir de l'any 1918 la corba dels costos productius depassa la dels preus dels teixits, al mateix temps que comença una etapa d'estancament en el creixement de les exportacions i de la producció de teixits en general, la qual cosa pot afectar negativament l'evolució dels beneficis industrials.

L'any 1921 els preus dels teixits havien arribat al seu punt màxim en el moment en què es produeix una espectacular caiguda de les vendes tant en els mercats exteriors com en el mercat interior. Això va provocar una important acumulació d'estocs de teixits produïts amb uns costos molt elevats i una important disminució dels preus de venda per l'efecte directe de la contracció de la demanda.

És evident que aquest comportament diferenciat dels costos i preus en la seva trajectòria evolutiva havia d'incidir directament sobre l'evolució dels beneficis de les empreses tèxtils, tal com veurem més endavant, mitjançant l'anàlisi de l'evolució de la facturació i dels guanys d'algunes, representatives de les diferents branques de la indústria tèxtil llanera.

Els beneficis d'algunes empreses

Efectivament, els guanys d'algunes empreses tèxtils del sector llaner, de diferents branques (filats, teixits i llanes regenerades), reflecteixen clarament les diverses etapes que hem assenyalat a l'apartat anterior quan ens referíem a l'evolució dels costos productius i dels preus dels teixits.

D'entrada, podem indicar que des de l'any 1913 fins a l'any 1920 hi ha un increment de la facturació en diverses empreses com a conseqüència de l'augment de la producció i del seu preu de venda.

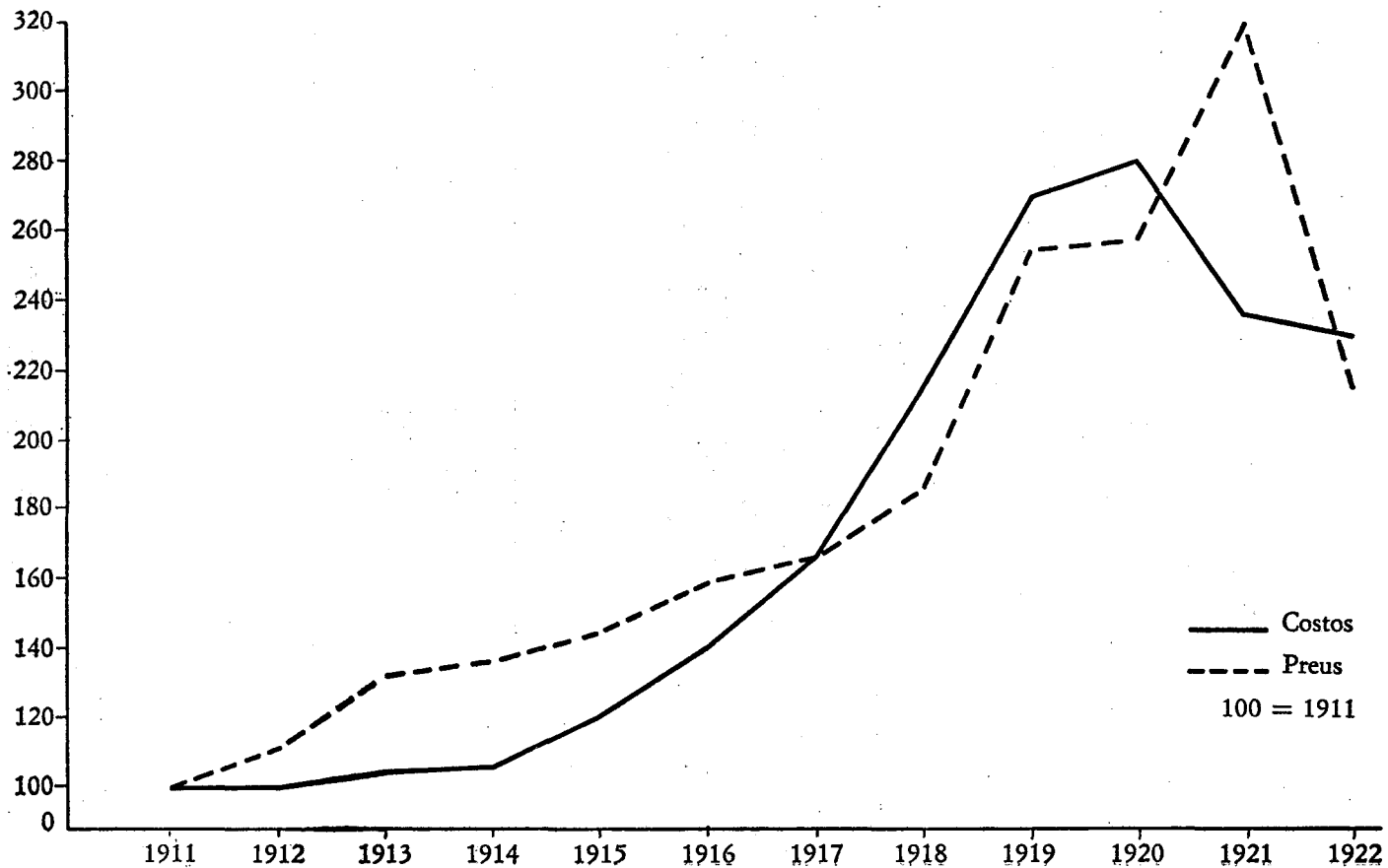
Al quadre següent fem referència a la mitjana anual de facturació de quatre empreses, dues de filatura (Cuadras i Prim S. A. i Turull), una de llanes regenerades (Marcet) i una de teixits (Corominas), que ens permet demostrar, en part, l'afirmació anterior.

*Mitjana anual de facturació de quatre empreses*¹⁹

<i>any</i>	<i>pessetes</i>	<i>índex (100 = 1913)</i>
1913	1.994.569	100
1914	2.288.454	114,7
1915	2.890.488	144,9
1916	3.600.076	180,4
1917	3.639.550	182,4
1918	5.356.756	268,5
1919	5.454.917	273,4
1920	6.597.040	330,7
1921	3.922.693	196,6

19. Quadre elaborat amb dades provinents de l'Arxiu Turull, Llibre de vendes (1913-21),

*Costos i preus del teixits de llana*²⁰

20. Vegeu la nota anterior.

Podem comprovar que hi ha un increment accelerat de la facturació des del 1913 fins al 1916 i molt menys important entre aquest any i el 1917. En aquesta etapa l'augment de la producció té un paper principal.

Posteriorment, es pot observar sobretot l'impacte de l'espectacular alça dels costos productius que incideixen sobre una no menys important alça dels preus dels productes, un fenomen que es reflecteix sobretot entre el 1918 i el 1920.

Finalment, l'any 1921 es posa de manifest la caiguda de les vendes, més que no pas la dels preus, que es produeix amb un cert retard.

Per precisar una mica més, hem de dir que els augments del volum de facturació més importants es produeixen en aquelles empreses que es beneficien de manera directa i immediata de l'impacte de la guerra europea, com l'empresa Marcet, dedicada a les llanes regenerades per a la fabricació de mantes; aquesta empresa va veure multiplicar per 17,8 vegades el volum de facturació entre el 1913 i el 1920.

En canvi, les altres tres empreses esmentades, Turull, Cuadras i Prim S. A. i Corominas, dedicades a la filatura d'estam o a teixits de qualitat, en els mateixos anys, només van multiplicar la facturació per 2,6, 3,2 i 2,2 vegades, respectivament.²¹

Si ens centrem ara en l'evolució dels beneficis d'algunes d'aquestes empreses, prescindint del volum de facturació, podrem veure també que hi ha un augment dels guanys fins a l'any 1916, un cert estancament entre el 1917 i el 1920 i una nova tendència cap a la disminució en els anys 1921 i 1922. I així es fa palès al quadre següent, que recull la mitjana de beneficis de les empreses Marcet, Corominas i Cuadras i Prim S. A. entre el 1913 i el 1918 i en altres referències als beneficis d'anys posteriors.

*Mitjana anual de beneficis de tres empreses*²²

<i>any</i>	<i>pessetes</i>	<i>índex (100 = 1913)</i>
1913	262.451,3	100
1914	296.360,3	112,8
1915	460.576,3	175,4
1916	521.850,3	198,7
1917	504.565	192,1
1918	506.098	192,7

Podem veure, doncs, com l'any 1915 és el que reflecteix un increment dels guanys més important, any que coincideix amb el d'un major volum de teixits exportats. L'any 1916 van continuar incrementant-se els beneficis, però a partir

de l'Arxiu Cuadras i Prim, Llibres de vendes (1913-21), de l'Arxiu Marcet, *Gráfico del giro anual desde la fundación de la Sociedad Anónima Marcet* (Sabadell 1941) i de l'Arxiu Corominas, Llibretes de setmanal (1913-21) i Llibretes d'escandalls de preus (1913-21).

21. *Ibid.*

22. Quadre elaborat amb dades provinents de l'Arxiu Marcet, Inventaris (1913-18), de l'Arxiu Cuadras i Prim, Llibres de caja (1913-18) i de l'Arxiu Corominas, Llibretes d'escandalls de preus (1913-18).

de l'any 1917 van començar a baixar lleugerament i s'inicià una etapa amb tendència cap a l'estancament.

En una etapa posterior, entre el 1919 i el 1922, hem de distingir les diferències existents entre els dos primers i els dos darrers anys. Si bé en els anys 1919 i 1920 els guanys encara van ser importants, en els anys 1921 i 1922 la majoria d'empreses van veure reduir els beneficis. A tall d'exemple, podem indicar que l'empresa Cuadras i Prim S. A. l'any 1921 va tenir uns beneficis equivalents al 31,3 % dels de l'any anterior; l'empresa Corominas l'any 1922 va tenir uns beneficis equivalents al 62,2 % dels de l'any 1920 i l'empresa Turull l'any 1921 va tenir uns beneficis equivalents al 10,6 % dels de l'any 1919.²³

Si relacionem els beneficis d'algunes empreses amb el seu capital podem arribar a una major precisió en l'anàlisi de l'evolució dels guanys. Agafant com a exemple l'empresa Cuadras i Prim S. A. hem elaborat el quadre següent:

*Evolució del capital i dels beneficis de l'empresa Cuadras i Prim S. A.*²⁴

<i>any</i>	<i>capital (milions de pes.)</i>	<i>index</i>	<i>beneficis (ptes.)</i>	<i>index</i>	<i>dividends (%)</i>
1913	3,5	100	396.349	100	10
1914	4	114,2	492.752	124,3	10
1915	4	114,2	755.581	190,6	16
1916	4	114,2	959.578	242,1	20
1917	4	114,2	970.966	244,9	20
1918	4	114,2	1.040.261	262,4	20
1919	4	114,2	1.131.869	285,5	20
1920	6	171,4	1.327.602	334,9	14
1921	6	171,4	415.755	104,8	4

Amb aquestes dades podem comprovar que fins a l'any 1916 hi ha un creixement accelerat dels beneficis després d'una ampliació de capital del 14,2 % l'any 1914 en relació amb l'any anterior; aquest creixement dels guanys es tradueix en un augment del dividend repartit, que es multiplica per dos entre el 1913 i el 1916. Del 1917 al 1919 els beneficis augmenten de manera més moderada sense que es produeixi ni un increment del capital ni del dividend. A partir de l'any 1920 hi ha un increment del capital en un 50 % que no es tradueix en un augment dels beneficis en la mateixa proporció, la qual cosa porta a una reducció del dividend repartit. Finalment, arribem a l'any 1921 amb una disminució espectacular dels beneficis i del dividend tot coincidint amb la crisi puntual d'aquell any.

Ja per acabar, i tot cercant un indicador que pugui reflectir de manera més global l'evolució de l'economia sabadellenca durant els anys de la guerra europea, fem referència als guanys del Banc de Sabadell, que poden ser força ilustratius.

23. Quadre elaborat amb dades provinents de l'Arxiu Turull, Libros de Caja (1919-21), de l'Arxiu Cuadras i Prim, Libros de Caja (1920-21) i de l'Arxiu Corominas, Llibretes d'escandalls de preus (1920-22).

24. «Anuario Financiero y de Sociedades Anónimas de España», «Revista de Economía y Hacienda», part 3 (Madrid 1923), p. 18.

*Evolució del capital i dels beneficis del Banc de Sabadell*²⁵

<i>any</i>	<i>capital (milions de ptes.)</i>	<i>index</i>	<i>beneficis (ptes.)</i>	<i>index</i>
1913	2,5	100	135.699	100
1914	2,5	100	140.083	103,2
1915	2,5	100	239.554	176,5
1916	2,5	100	450.548	332
1917	2,5	100	654.534	482,3
1918	2,5	100	896.868	660,9
1919	2,5	100	830.485	612
1920	3,457	138,2	1.081.874	797,2
1921	3,5	140	512.130	377,4

Veiem, doncs, també que entre el 1913 i el 1918, amb un mateix capital, els beneficis van augmentant, però amb ritmes diferents, més accelerat fins a l'any 1916 i de manera més moderada des de l'any 1917. L'any 1919 ja disminueixen els guanys en relació amb l'any anterior. L'any 1920 es tornen a incrementar, encara que en una proporció inferior a la de l'ampliació de capital. L'any 1921, finalment, reflecteix clarament la situació de crisi en produir-se una important disminució dels beneficis tot i l'ampliació de capital d'aquell any.

En conclusió, podem afirmar que la guerra europea va ser favorable principalment en els primers anys. En canvi, a partir de l'any 1917 els marges de guanys van ser menors fins a arribar a la crisi de l'any 1921.

En aquest canvi fou decisiva l'elevació espectacular dels costos productius. Algunes empreses van veure com els beneficis dels primers anys van haver de servir per mantenir les dificultats financeres dels anys següents. Altres van haver de tancar les portes en els primers moments de crisi. Les més importants, que havien pogut acumular estocs de primeres matèries, van poder resistir l'elevació dels costos productius, però veieren reduir també els beneficis de manera espectacular l'any 1921.

En conjunt, no obstant això, la conjuntura fou favorable, però sobretot en els tres primers anys.

25. BANC DE SABADELL, *Memorias*, vol. II (1904-26).